

REVIZIA

Slovenské pedagogické inštitúta Bratislava	
Sign.	MU 2 245
Prir. čis.	75923

452.3 (1) (071)

Právo prekladu a prepracovania vyhradzuje si
spisovateľ.

I. Europa.

180,000 □ míľ, 277 milionov obyvateľov.

Okolo Uhorska ležia nasledujúce krajiny:

I. Kráľovstvo České s Moravou a Sliezkom.

1. Česko.

944 □ m., 4.800,000 obyvateľov.

Hlavné mestá: *Praha, Plzeň, Domažlice, Nepomuk, Píbram, Písek, Husinec, Budejovice, Jindřichov-Hradec, Tábor, Přebyslav, Nemecký-Brod, Kutná-Hora, Králový-Hradec, Litoměřice, Boleslava, Žatec, Teplice, Karlové-Vary.*

Hory: *Hercynsko-Sudetské* ovinujú kráľ. České, od juhu k severo-západu tiahne sa *Šumava*. Severná časť sa *Českým lesom* menuje. Na severo-západu tiahnu sa *Krušné hory*. Na severo-východu sú *Krkonošské hory*, ktoré sú aj najväčšie.

Rieky: *Lába, Cidlina, Jizera, Úpa, Orlica, Vltava, Sázava, Ohří, Belá.*

Roviny: *Pardubicko-Kolínska, Litoměřická a Budejovická.*

Obyvatelia sú vôbec vzdelaní a zamestnávajú priemyslom, kupectvom a roľníctvom. Vychýrené je české pivo a sklo.

2. Morava.

404 □ m. 1.900,000 obyvateľov.

Mestá: *Brno, Slavkov, Mikulov, Lednice, Znojmo, Jihlava, Olomúc, Kromeríž, Velehrad.*

Hory: *Karpaty*, ktoré sa tu *Bielymi horami* menujú.
Rieky: *Morava*, *Bečva*, *Hana*, *Jihlava* a *Diji*.

Plodiny: rodí sa každého druhu obylie a kuchynské zeleniny. Z nerostov železo a cín.

Obyvatelia, ktorí sa z väčša slovania, sú čiročistí katolíci a zaoberajú sa priemyslom, kupectvom, roľníctvom, dochovávaním lichvy, zvlášte oviec.

3. Sliezko.

93 □ m., 500,000. obyvateľov.

Mestá: *Opava*, *Tešín* a *Osoblaha* (Hotzenplotz).

Hory: *Karpaty*, ktoré sa tu *Beskydami* (od východu) a *Vysokými Tatrami* (od severo-západu) nazývajú. Tu vidno aj *Kriváň*, *Gerlsdorfský* a *Lomnický štít*.

II. Kráľovstvo Haličsko-Vladimírske s Krakovom.

1613 □ m. 5.100,000 obyvateľov.

Mestá: *Lvov*, *Krakov*, *Černovice*, *Vielička*, *Bochnia*, *Tarnopol*.

Rieky: *Visla*, *Dunajec*, *Sán*, *Dnestr*.

Hory: *Karpaty*, ktoré sa tu *Čiernymi horami* menujú.
Okolie u *Visle* a *Dnestru* je pekná rovina.

III. Kráľovstvo Illýrske s vojvodstvom Korutánky, Krainsko a Rakúske Prímorie.

1. Korutánky.

188 □ m. 333,000.

Mestá: *Celovec*, *Heiligenblut*.

2. Krainsko.

181 □ m. 453.000 obyvateľov.

Mestá: *Lublana*, *Postojná*, *Cirknice*.

3. Rakúske Primorie.

145 □ m. 525,000 obyvateľov.

Mestá: *Terst, Gorice, Gradiska, Kopar, Pirano, Pulja, (Pola).*

IV. Kniežacie grófstvo Tyrol s Voralbergom.

523 □ m. 855,000 obyvateľov.

Mestá: *Innsbruck, Meran, Trident*, tu sa od roku 1545—1563 cirkevne shromáždenia držali.

V. Arcivojvodstvo Rakúske, síce:

1. Hornie Rakúsko.

Mestá: *Linec, Išl, Hallstadt, Gmunden, Steier.*
Jazero *cirknické*. Hornie Rakúsko je krásne.

2. Dolnie Rakúsko.

Mestá: *Viedeň* 901,000 obyvateľov, *Laxenburg, Klosterneuburg, Ošpra, Baden*. Vo Viedni sídli kráľ uhorský.

Hornie a Dolnie Rakúsko zaujíma 578 □ míľ a má 2.500,000 obyvateľov; títo sa zaoberajú priemyslom, vinárstvom, ovocinárstvom a dôchovom dobytkom. Obyvatelia sú vzdelaní, majú dobré školy. Cesty premávky sú znamenité, dobré hradske a železnice. I rieka Dunaj slúži za cestu premávky.

VI. Vojvodstvo Štyrské.

408 □ m. 1.100,000 obyvateľov.

Mestá: *Štyrský-Hradec, Marburg, Mariacell*, slavné pútnické miesto.

Rieky: *Mura, Dráva, a Sáva.*

Hory: *Alpy.*

VII. Vojvodstvo Solnohradské.

130 □ m. 150,000 obyvateľov.

Mestá: *Solnohrad, Hallein, Gaštyn dna*, kúpele.

Menované krajiny sa jedným slovom *Rakúskom* menujú.

Krajiny tieto majú jedného a toho samého panovníka, ktorého má Uhorsko. Uhorsko menuje svojho panovníka kráľom, menované krajiny cisárom. — Všetky menované krajiny a Uhorsko sa spolu *Rakúsko-Uhorským štátom* menujú, čili tvoria Rakúsko-Uhorský štát.

Rakúsko-Uhorský štát je na 11.306 □ m. rozsiahly a býva v ňom 36 milion. obyvateľov. Katolíkov je 28 millionov, ostatní sú iného náboženstva.

My bývame v Rakúsko-Uhorskom štáte.

(Opakovanie zemepisu Uhorska pre III. triedu.)

Kolom Rakúsko-Uhorského štátu sú nasledujúce krajiny:

I. Russko (cisárstvo).

96,500 □ m., 67 miliónov obyvateľov.

Mestá: *Petrohrad, Moskva, Odessa, Varšava* (poľské mesto pri Visle), *Astrahan, Kazaň*.

Vody; morá: *Severné ľadové, Biele, Východnie* (Baltické), *Čierne a Azorské*; záliv *Finn*. Rieky: *Volga, Don, Dniepor, Dniester, Dunaj, Vistula, Diina, Neva, Onega, Dvina, Pečora a Ural*. Jazerá: *Ladoga, Onega a Peipus*.

Hory: *Karpaty a Uralské hory* (Kaukazus).

Rusko je najväčšie cisárstvo v celej Európe.

Podnebie Ruska je severne veľmi chladné, južne je v lete horúce, v stredu mierné; najsevernejšie kraje Ruska pokrýva večný sneh a ľad.

Obyvatelia sú menej vzdelaní; zaoberajú sa roľníctvom, včelárstvom, rybárstvom, poľovníctvom, východne baníctvom.

Jako prírodnú zvláštnosť pripomíname, že sú v se-

verných krajoch dni veľmi krátke a noci dlhé. Je tam veľa sobov, líp, včiel, vlkov a medvedov. V horách kopajú zlato, srebro.

Cesty premávky sú nie v kvete, celé cisárstvo sa teprv teraz v tomto obore zmáha; má len petrohradsko-vašavsko-lemberskú a petrohradsko-moskvo-odeskú železnicu; pretože má ale morá a veľké rieky, preukazujú mu tieto veľkú službu.

Ruský cisár sa cárom menuje.

II. Spojené kráľovstvo Švedské a Norvegské.

14,000 □ m., 6.000,000 obyvateľov.

Mestá: *Štokholm, Upsala, Falun, Kalmár Kristinia, Bergenu, Hammerfest.*

Hory: *Džely* (Kjöly).

Vody: *Severnie ladvé, Atlantické a Východnie more.* Užiny morské: *Skager, Rack, Kattegat a Sund.* Jazerá: *malarské, vetternské a venernské.* Rieky: *Tornea, Dalélf a Glommèn;* pretože ale tieto rieky prudko tečú, nehodia sa k loďníctvu.

Obyvatelia sú vzdelaní, lebo všetci vedia čítať a písať. Zaoberajú sa rybárstvom a poľovníctvom. Pôda tohoto spojeného kráľovstva je veľmi neúrodná; len na južnej častke rastie obilie, na severnej zemiaky a výšej k severu už aj tieto prestávajú rásť: tam vidieť už len mach a lišajník. V horách sú bane na železo a meď. — Tu trvajú v zime noci a v lete dni 5-6 týždňov.

III. Dánsko (kráľovstvo).

2600 □ m. 1.600,000 obyvateľov.

Kráľovstvo toto pozostáva z polostrovy *Jütland* a dánskych ostrovov *Island.*

Mestá: *Kodaň, Helsingör, Reikjavik.*

Vody: *Severnie ľadové a Atlantické more.* Užiny morské: *Skager, Rack, Kattegat, Sund, Bel.*

Hory: Dánsko je samá rovina. Jütland samá hora; tu sa nachádza čiara večného snehu. V prostriedku Jütlandu je 30 sopiek, najstrašnejšie sú medzi nimi *Hekla* a *Krabla.*

Obyvatelia sú vzdelaní, vedia všetci čítať a písať; sú spravodliví, mierni, milujú námorníctvo, z čoho sa aj živia, bo tamejšia pôda je neúrodná.

Ku kráľovstvu tomuto patrí aj Grönlandsko. (Vidz Ameriku.)

IV. Velká Britania (Anglicko kráľovstvo).

5800 □ m., 30.000,000 obyvateľov.)

Čiastky Velkej Britanie sú: *Anglicko, Škótsko, Irsko a Váles.* Velká-Britania je kráľovstvo.

Mestá: *London*, 3.350,000 obyvateľov, najväčšie mesto v celom svete, *Liverpol, Bristol, Birmingham, Edinburg, Dublin, Manchester-Greenwich* (Grinič) pri Londýne, hvezdáreň.

Vody: *Atlantické a Severnie more;* viac morských užíň. Najväčšia rieka je *Themža.*

Škótsko a Irsko je hornaté, Anglicko je rovina. Pôdu má úrodnú. Podnebie je tak mierné, že sa tam dobytok aj v zime pasie. Nachádza sa tam cin, krieda a kamenné uhlie.

Obyvateľstvo kráľovstva tohoto je nie priam [vzdelané, bo školstvo nekvitne, vzdor tomuto je národ tento v kupectve a priemysle prvý na svete. Anglické kone sú v celom svete vychýrené. Mimo kupectva a priemyslu zaoberá sa obyvateľstvo ešte chovaním dobytky a rybárstvom.

Kráľovstvo toto je ostrov.

V. Francúzko (teraz republika).

(9880 □ m. 38.100,000 obyvateľov).

Mestá: *Paríž*, 1.775.000 obyvateľov, *Lyon*, *Bordó*, *Marselj*, *Versail*, *Saint-Denis*.

Vody: *Atlantické* a *Stredozemské* more; rieky: *Rhone*, *Loire*, (Loar), *Garone*, *Séna*.

Hory: Francúzske hory s vrchami *Vógesy*, *Sevenny*, *Alpy*, *Jura* a *Pyreney*. — Pôdu má veľmi úrodnú, rodí sa tam výborné víno.

Francúzsko je len od roku 1870 republikou (ľudovládou). Obyvatelia sú ľahkomyseľní, pritom ale dobrosrdeční a veselí, v kupectve a priemysle výteční.

Cesty premávky má Francúzsko v tom najlepšom kvete; dobré cesty, veľa železníc a veľké rieky.

VI. Turecko (cisárstvo.)

9570 □ m., 15.500,000 obyvateľov.

Turecko je spojené z viac menších krajín, a síce: z opravdivého *Turecka*, *Srbska*, *Rumunska*, ktoré je složené z *Valašska* a *Multanska* (Moldavy), a z *Čiernejhory*. Tieto krajiny sú so skutočným Tureckom tak spojené, že panovníkovi Turecka istú ročitú daň odváďajú; majú ale osobytných panovníkov, ktorí sa kniežatmi menujú. Tureckého panovníka, sultánom nazývajú.

Mestá Turecka: *Carihrad*, 1.500,000 obyvateľov; *Adrianopol*, *Soluň*, tu sa narodili slovanští apoštoli **Cyrill** a **Method**. *Hagion-Oros* (Sy. Hora), *Filipopol*.

Mestá Srbska: *Belohrad*, *Kragujevac*.

Mestá Rumunska: *Bukarest*, (hl. mesto Valašska), *Jassy*, (hl. mesto Moldavy).

Mesto Čiernejhory: *Cetinje*.

Vody: *Dunaj*, *Olta*, *Sereth*, *Prut*, *Marica*. Morské

užiny: *Dardanelly* alebo *Hellespont* a *Bosporus*. Morá: *Čierne* a *Adriatické* more.

Hory: *Balkán*, *Šara*, *Planina*, *Pindus* s vrchom *Olymp*.

Pôda je viacej hornatá, má ale aj veľké roviny; vzdor tomu, že ju turci nedbanlive obrábajú, je úrodná.

Obyvatelia sú nevzdelaní a nečistotní, pijú nemierne kávu, a kuria doháň.

V Turecku je ostrov *Kandia*.

VII. Récko (kráľovstvo).

950 □ m. 1.300.000 obyvateľov.

Mestá: *Atheny*, *Korinth*, *Šparta*.

Vody: *Stredozemské*, *Jonické* more; znamenitejších riek nemá, a ktoré sú, aj tie v horúcich rokoch vysychajú.

Hory: *Balkan*, a pohorí *Parnas*. Ostatne, celé Récko je veľmi hornaté. Mimó obyľia rastú tu aj figy, mandle, pomeranče, citróny, palmy, olivy, pavľna, hrozienky.

Ostrov: *Jonické* ostrovy s hl. mestom *Korfu*.

Obyvatelia sú veľkí tanečníci.

VIII. Talijansko (kráľovstvo).

5380 □ m., 25.100.000 obyvateľov.

Mestá: *Rím*, *Florencia*, *Turín*, *Benátky*, *Milano*, *Boloňa*, *Parma*, *Kastelamare*, *Messana*, *Palermo*, *Neapol*, *Genua*.

Vody: *Stredozemské*, *Adriatické*, *Tyrhenské* a *Ligurské* more; rieky: *Po*, *Eč*, *Tičinó*, *Tiber*; jazerá: *Kómó* a *Garda*.

Hory: *Apenniny* s končiarom *Gran Sasso* (veľký kameň), a *Alpy* s končiarimi *Montblank* a *Monte Rosa*, — Pamätné sú sopky *Vesuv* a *Aetna*. — Jask: *Mont Cenís*.

Obyvatelia sú ohniví a zaoberajú sa roľníctvom, ovocinárstvom, hodbabníctvom, kupectvom a priemyslom. Pôda je úrodná, podnebie zdravé a teplé.

Bývalý štát cirkevní.

214 □ m., 700,000 obyvateľov.

Cirkevní štát je teraz násilne prítelý k Talijansku. Od prvých dôb kresťanstva až do nedávna (1870) panovníkom tohoto štátu bol Sv. Otec, rímsky pápež. Značnejšie mestá boli v cirkevnom štáte: *Rím*, 220,000 obyv., hlavné mesto cirkve katolíckej, sídlo Sv. Otca, pri rieke Tiber; kostol sv. Petra najväčší v celom svete; Vatikán, palác Sv. Otca je 1080' dlhý, 720' široký; má 22 dvorov, 200 schodov a 4422 rozličnej veľkosti izieb. Toto sväté mesto býva pre rozličné pamätnosti z husta navšti-
vované. Su tam ešte mestá *Perugia*, *Civitavechia* a *Viterbo*.

IX. Španielsko (kráľovstvo).

9200 □ m., 16 miliónov obyvateľov.

Mestá: *Madrid*, *Toledo*, *San Jago di Kompostela*, *Kadis*, *Palos*, *Sevilla*.

Vody: *Atlantické* a *Stredozemské* more; rieky: *Gvadiana*, *Ebro*, *Gvadalkvívir*,

Hory: *Pyreney* s končiarom *Maladetta*, a *Sierra Nevada* s končiarom *Mulhasen*.

Obyvatelia nie sú priam vzdelení; najlepšie sa ale rozumejú vinárstvu, ovčiarstvu a koniarstvu.

X. Portugalsko. (kráľovstvo).

1730 □ m., 4.000,000 obyvateľov.

Mestá: *Lissabon*, *Porto*, *Braganca*.

Vody: *Atlantické* more; rieky: *Tajó*, *Dueró*.

Hory: ktoré v Španielsku, a *Sestrella*.

Obyvatelia zaoberajú sa vinárstvom a dochovávaním šafranu. — Z Portugálska pochádzajú zátky na flaše.

XI. Hollandsko alebo Nizozemsko. (kráľovstvo).

641 □., 3.600,000 obyvateľov.

Mestá: *Haag, Rotterdam, Amsterdam, Haarlem*.

Vody: *Severnie more; Zviderské jazero; rieky: Mosa, Rýn a Šelda*. Hollandsko je morom potrhané.

V Hollandsku niet žiadnych hôr.

Kráľovstvo Hollandské má v každej čiastke sveta krajiny; jako: v Azii, Africe, Americe a Australii.

Obyvatelia sú vzdelaní, pracovití, čistotní, mierní; zaoberajú sa roľníctvom, rybárstvom, kvetinárstvom a dôchovom lichvy. V Hollandsku je veľa zajacov a králikov.

K Hollandsku patrí aj veľ. vojvodstvo *Luxenburgské* s hl. mestom *Luxenburg*.

XII. Belgicko (kráľovstvo).

537 □ m., 4.800,000 obyvateľov.

Mestá: *Brusel, Vaterloo, Antverpy, Gand, Limburg, Lutich*.

Vody: *Severnie more; rieky: Šelda a Mosa*; mimo toho veľa jazier v každom meste.

Hory: nemá skoro žiadnych hôr, len na juho-východu je pohorí *Ardennské*.

Obyvatelia tohoto kráľovstva sú vôbec vzdelaní vynášajú sa zvlášť v zahradníctve. Belgicko vedie obchod s celým svetom; vyniká ale v železiarstve. Obyvateľstvo tohoto kráľovstva je čisto katolícké. — Pôda je plochá, pritom ale hlboká; oproti vyliatu vôd chráni sa mocnými násipami. Podnebie je mierne.

XIII. Švajčiarsko (republika-ludovláda).

740 □ m., 3 milióny obyvateľov.

Mestá: *Bern, Ženeva, Novýhrad, Bazilea, Šafhausen, Curich, Sv. Havel* s benediktínským kláštrom.

Vody: jazerá *bodamské, ženevské, novohradské, štyrkantonské* a *curišké*; rieky: *Rhodan, Tessin, Aara Ryn, Jin.*

Hory: Švajčiarsko je v Európe najbohatšie na hory; sú tu hory *Alpy* s končiarom *Montblank*, západne sú hory *Júra*. Hory tieto pokrýva večitý sneh. — Pôda nie je pre každé rastliny vhodná; obylie sa musí dovážať do Švajčiarska, bo sa ho tam urodí málo; preto sa tamejší obyvatelia zaoberajú zvlášte ovocinárstvom, včelárstvom, hodinárstvom, vinárstvom; pestujú ľan, konope, doháň; svetochýrne sú kravy a syr švajčiarsky. Školy Švajčiarska sú vzorné, a preto sú obyvatelia vôbec vzdelaní, usilovní a pracovití. — Cesty premávky majú znamenité; čo je tiež dôkaz vzdelanosti; bo kde sú vzdelaní obyvatelia, tam je všetko vo svojom poriadku.

U *Šafhausenu* je svetochýrny vodopád *Rýnu*.

XIV. Nemecko (cisárstvo).

14,000 □ míľ a 40.000,000 obyvateľov.

Nemecko pozostáva z nasledujúcich krajín:

1. *Kráľovstvo Pruské.* 2. *Kr. Saské.* 3. *Kr. Bavorské.* 4. *Kr. Vürtembergské.* 5. *Veľko-vojvodstvo Bádenské.* 6. *Slobodné mestá: Hamburg, Bremen a Lübeck.*

Mestá: *Berlin* 930,000 obyvateľov, *Vratislava, Magdeburg.* — *Drážďany, Lipsko.* — *Mníchov, Augsburg.* — *Štuttgart, Karlsruhe, Kostnica* a výš spomenuté slobodné mestá.

Hory: *Nemecké pohorie, Alpy* a *Vogesy.*

Vody: *Severnie* a *Východnie* more; rieky: *Dunaj, Rýn, Odra, Elba, Vistula*; jazero: *bodenské.*

Obyvatelia Nemecka sú vôbec vzdelaní; školy sú v kvete; zaoberajú sa roľníctvom kupectvom a priemyslom.

Cesty premávky má Nemecko výborné; so železnicami je skoro s celou Európou v spojení.

V prostriedku týchto krajín leží náš **Rakúsko-Uhorský štát.**

Krajiny, to j. všetky cisárstva, kráľovstvá, vojvodstvá, kniežatstvá, ktoré sme do teraz opísali, jako tiež aj morá, rieky a hory tvoria jedon diel sveta, tento diel sveta sa **Europou** menuje.

Pre V. triedu.

II. Ázia.

Ázia je druhý diel sveta, zaujíma priestor 815 tisíc □ míľ so 816 milionov obyvateľmi.

Vody: *Severnie, Tiché, Indické, Červené, Strednie, Čierne a Chválinské more.* Kanál *suezký*, pruliv *dardanelsko-carhradský*. Jazerá: *arabské a mŕtvé.* Rieky: *Ob, Jesinej, Léna, Amur, Hoangho, Sikiang, Brahmaputra, Ganges, Indus, Eufrat a Tigris (Chat el Arab), Jordán.*

Hory; *Kaukasus* (medzi Európou a Áziou), *Armenské hory* s končiarom *Ararat*; *Himalaja*, najväčšie hory celého sveta, s končiarimi *Everest (28000')* a *Dva-halagiri (25000')*.

Nížiny: *sibirská, Turan hindustanská a mesopotamská.*

Ostrov: *jappanské, Borneo, Sumatra a Celebes.*

Poloostrov: *Arabia, India, Malaka, Korea, Kamčatka.*

Predhoria a mysy: *mys Komorin, Romania.*

Ázia pozostáva z nasledujúcich dŕžav:

1. Aziatské Turecko.

Mestá: *Smyrna, Skuttari, Nicaea, Tarsus*, tu sa narodil sv. *Pavel. Erzerum, Mossul, Bagdad, Hileh* blízko zrúcaním *Babylonu a Damašk*. Na Sinajskom poloostrove hora *Sinai* (X. božích prikázaní), *Horeb*, (tu zjavil sa Boh Mojžišovi). V aziatskom Tureckú leží *Palestina*, čili

Svätá zem.

V Palestíne sa narodil **Spasiteľ sveta**, kde veľké dielo nášho vykúpenia dokonál.

Palestina leží od nás juhovýchodne na východnom brehu *Strednieho mora*. Na severu hraničí so *Syriou*, na východe a juhu s *Arabiou*. Ináč menuje sa krajinka táto aj zem *Kanánska* od *Kanánitov*, ktorí tam bývali, *Izraelská* od *Jakuba*, ktorému Boh čestné meno *Israel* udelil, konečne *Judaea* od *Judy*, syna *Jakubovho*.

Palestina je krajinka velice hornatá. Na severu leží hora *Libanon*, t. j. vrch sňahový, južne pri Strednom mori je vrch *Karmel*, v striedku krajiny vrch *Efraim*.

Najvýznačnejšia rieka v Palestíne je *Jordan*, tečie od severu k juhu v dĺžke 20 míl. Rieka *Jordan* tvorí jazero *Genezaretské* čili more *Galilejské*, a vlieva sa do *Mrtvého mora*. Pri mori *Genezaretskom*, na jehož brehoch ležia *Betsaida, Kapernaum a Tiberias*, často a rád zdržoval sa **Pán Ježiš**. Tieto mestečká, jako aj *Nazaret, Kana, a Naim* ležaly v kraji *Galilejskom*. Južne od *Galileji* rozprestieral sa kraj *Samaria* s mestečkami *Samaria* a *Sichem*.

Najjužnejšia časť Palestíny menovala sa *Judaea*, medzi *Stredným a Mrtvým morom*. *Judaea* bola najväčšmi obydlená a vzdelaná s hlavním mestom *Jerusalemom*. Na hore *Sion* stál hrad *Dávida kráľa*, a na hore *Moria*

chrám jeruzalemský. Za mestom Jeruzalemom ležala hora *Golgatha* čili *Kalvária*, na ktorej **Kristus** ukrižovaný bol. Iné pamätihodné mestá boly: *Jericho*, *Emmaus*, *Betlehem*. Medzi *Jerusalemom* a horou *Olivetskou* preteká potok *Cedron* v doline *Jozafat*.

Z tejto hľa Svätej zeme rozšírilo sa blahonosné učenie **Ježiša Krista** po celom svete. Asi pred tisíc rokmi zmocnili sa Svätej zeme neveriaci Saraceni a po nich Turci. Krestania však vo velikej úctivosti majú miesta zasvätené šlapajami a krvou Spasiteľovou, neprestávali jej želiť a dobývali ju za mnohé roky. — I podnes prichádzajú do Jerusalema zo všetkých končín sveta ľudia bohabojní, aby vidiať miesta sväté, kde trpel a oslavil sa *Spasiteľ*, u hrobu božieho roznieť sa láskou a česť vzdávali Bohu.

2. Arabia.

Mestá: *Mekka*, *Medina* a *Mokka* (výborná káva).

3. Iran.

Mestá: *Teheran*, *Tabris*, *Kelatu*, *Kabul* a *Herat*.

4. Turan.

Mestá: *Bukara*, *Samarkand* a *Balk*.

5. India (prednia).

Mestá: *Kalkutta* 1.000,000 obyvateľov, *Patná*, *Benares*, *Bombaj*, *Madrás*.

6. India (zadnia).

Mestá: *Malakka*, *Singapúra*, *Bankok*, *Anam*.

7. Indické ostrovy:

1. *Sund*, s ostrovami *Sumatra*, *Jáva*, *Borneo*, *Celebes*.

2. *Molucké* alebo *Korenné*.

3. *Filippinské*.

8. Čína.

Mestá: *Peking* 2.000.000 obyvateľov, *Nanking*, *Kanton* 1.260.000 obyvateľov, *Majmačin*, *Jarkandem*, *Lhassa* a *Korea*.

9. Japan.

Mestá: *Jeddo*, *Miako*, *Nagasaki*.

10. Siberia.

Mestá: *Tobolsk*, *Irkutsk*, *Kjachta*.

III. Afrika.

Afrika je tretí diel sveta, zaujíma priestor 545.000
 míľ so 188 mil. obyvateľmi.

Morá: *Atlantické*, *Stredozemské*, *Indické* a *Červené* more. Jazerá: *Viktoria*, *Njassa*. Rieky: *Nil*, *Senegal*, *Níger*, *Oranje*.

Hory: *Atlas*, *Lunny* s končiarom *Kilima-Ndžaro* (20 tisíc' vysoký).

Roviny, lepšie pustatiny: *Sahara* 120 tisíc míľ dlhá.

Ostrov: *Azory* s *Madeirou*, *Kanary* s *Ferrom*, *Sv. Helena* a *Madagaskar* a *Kapverdské* ostrovy. Ostatne, Afrika sama je ostrov. Poloostrovov nemá Afrika.

Predhoria a mysy: *Cap Bon*, *Cap Verd* (Zelené predhorie), *Cap Dobrej nádeje* a mys *Quardafny*.

V Afrike veje strašný vietor *Samum*.

Afrika pozostáva z viac dŕžav, ony sú:

1. Egypt.

Mestá: *Kairo*, *Suez*, *Alexandria*, *Damiette* a *Rosette*, *Sint*.

2. Nubia.

Patrí ku Egyptu, mesto *Chartum*.

3. Abyssinia.

Mesto *Gondar*.

Zemepis.

4. Berbersko.

Mestá: *Tripolis, Tunis, Alžír a Marokko.*

5. Sahara (pustatina).

Toto je ohromná piesočnatá pustatina, a len kde tu obydlená.

6. Nigricia, Senegambia. Kinea (Quinea).

Mestá: *Timbuktu, Bedfürst.*

7. Kapsko.

Mesto: *Kapstadt.*

8. Mestá na Afrických ostrovoch:

na ostrove *Azony* je *Funšal*,

na ostrove *Madagaskar* je *Tananarivo.*

Tieto tri diely sveta *starým svetom* menujeme.
Prečo? —

IV. Amerika.

Amerika je štvrtý diel sveta; delí sa na tri čiastky: — na severniu, stredniu a južnú Ameriku. Zaujíma priestor 744,000 □ míľ so 75.000,000 obyvateľmi.

Vody: *Severnie Iadové, Atlantické a Veľké more.*
Rieky: *Makencia, rieka sv. Vavrinca, Mississippi, Missouri a Río del Norte, Orinoko, Maraňon* najväčšia rieka na svete, rieka *sv. Františka* a *La Plata*. Najväčší vodopád na svete tvorí rieka *sv. Vavrinca* pod menom *Niagara*. Jazerá: *Hornie jazero, Michygan, Huron, Eries, Ontár* a *Titikaka*. Zálivy: *Hudson, Mexiko* a užina *Bering*.

Ostrov: *Grönland* alebo *Zelená zem, Nový Fundland*, záp. *India*; *Veľké Antilly*: *Kuba, Haiti, Portoriko, Jamaika, Ohnivá zem* a *Falklandy*.

Polostrovy: *Labrador, Florida, Jukatan, Halaška* a *Kalifornia*.

Predhoria: *Féruel*, nové Škotsko, *Vales*, sv. *Rách* a *Horn*.

Hory: *Cordilerry* s končiarimi *Popokatepetl* (17,000'), *Nevado de Sorata* 23,000'), *Čimborasso* (20,000'). V horách týchto je veľa sopiek.

Roviny: *Artická* (100,000 □ m.), *Savanny* a *Praierie* (70,000 □ m.), *Llanos* (16,000 □ m.), *Selvas* (137,000 □ m.) a *Pampas* (76,000 □ m.).

1. Severnia Amerika.

V severnej Amerike sú nasledujúce d'ržavy:

a) **Grönlandsko** (ostrov).

Hlavnie mesto: *Godhaab*.

(Grönlandsko náleží Dánsku).

b) **Britská Amerika.**

Mestá: *Kvebek*, *Montreal*.

c) **Sjednotené štáty severo-americké.**

Mestá: *Vashington*, *Ňujork* 1.800,000 obyvateľov; *Boston*, tu narodil sa Benjamin Franklin; *Čikago*, roku 1871. strašne vyhorelo; *Ňorlins*, *Filadelfia* 800,000 obyvateľov, *Ričmend*, *San Frančesko* a *Nový Archanjelsk*.

2. Strednia Amerika.

a) **Mexiko.**

Mestá: *Mexiko*, *Vera-Kruc*, *Tehuantepek*, *Queretaro*.

b) **Republiky stredo-americké.**

Tieto sú: *Katemala*, *San Salvador*, *Honduras*, *Nikaraka* a *Kosta Rika*.

c) **Západnia India.**

Pozostáva z veľa ostrovov, rozpadá sa ale na troje súostrovia: 1. Ostrovy *Bamamské*, v prostriedku ktorých je Ostrov *San Salvador*, od Krištofa Kolumba tak na-

zvaný r. 1492, predtým menoval sa *Quanahani*. 2. *Veľké Antilly*, s ostrovami *Kuba* s hl. mestom *Havanna* *Portoriko*, *Jamaika* a *Haiti* alebo *San Domino*. 3. *Malé Antilly*.

3. Južnia Amerika.

a) Nová Granada alebo Kolumbia.

Mestá: *Bogota* a *Panama*.

b) Venezuela.

Hlavnie mesto: *Karakas*.

c) Ekuador.

Hlavnie mesto: *Quito*.

d) Guyana.

Mestá: *Džoržtaun*, *Paramaribo* a *Kajen*.

e) Brasilia.

Hlavnie mesto: *Rio de Žanéru* (Janeiro).

f) Peru, Bolivia, Čili, Argentina, Paragvaj, Patagonia a ostrovy juho-americké.

Mestá: *Líma*, *Čukisaka*, *Sanjago*, *Buenos Ayres*, *Asuncion*.

V Patagonii sú ľudia výše siahly vysokí.

V. Australia.

Australia je piaty diel sveta, ona zaujíma priestor 161,000 □ míľ a má len 4 milióny obyvateľov.

V Australii nie sú žiadné morá, bo sama Australia leží v Tichom mori a pozostáva z veľa ostrovov.

Rieky: *Murray* a *Darling*.

Ostrovy: Australia je samý ostrov.

Poloostrovy: *Karpentaria* a dvoj-ostrov *Nová Holandia* a *Nová Quinea*.

Zálivy: *karpentársky* a *austrálsky*.

Jazero: *torrenské*.

Hory: *Alpy* austrálske a *Modré* (belasé) hory s končiarom *Kosciusko*.

Australia sa delí na

a) **Nový južní Uels.**

Mestá: *Sidney* a *Bedferst*.

b) **Viktořia.**

Mesto: *Melbern*.

c) **Quensland.**

Mesto: *Brisbane*.

d) **Severnia Australia.**

Mesto: *Viktória*.

e) **Západnia Australia.**

Mesto: *Perth*.

f) **Južnia Australia.**

Mesto: *Edlid*, a try ostrovy: *Tasmania*, *Nový Seeland* a *Nová Quinea*.

Súostrovia Tichého mora.

V Tichom mori od Austrálie tiahne sa až skoro po Ameriku veľa súostrovov, medzi týmito sú najznámejšie:

Nové Hebridy, *Šalamonové ostrovy*, *Marianky*, *Sandvišské ostrovy* s mestom *Honolulu*, a *Salay Gomez*.

Toto je *nový svet*. Prečo? — —

Keď pán Boh túto zem stvoril a k obývaniu ľudskému tak krásne usporiadal, povedal: „*Učiniťme človeka na obraz a podobnosť svojú, nech panuje nad celou zemou!*“ — Pán Boh stvoril teda tento svet pre ľudí;

a jako aj v skutku vidíme, po celom svete byvajú ľudia. Ľudia títo sú si ale nie všetci sebe podobní; líšia sa oni jedon od druhého farbou ich kože, vlasami, očiami atď. *) Následkom týchto odznakov delí sa človečenstvo na päťero plemien; a síce:

1. *Biele čili kaukazské* plemä. Ľudia do tejto triedy patriaci majú bielu kožu, ich vlasy sú jemné, hybké a rozličnej farby. Sem patria obyvatelia Európy, západnej Ázie, severnej Afriky a europejskí odsteňovalci v Amerike. Je ich spolu asi 570 miliónov.

2. Plemä *mongolské*. Ľudia títo majú žltú kožu, čierne alebo hnedé vlasy a malé oči. Sem patria obyvatelia východnej Ázie, Číňania a Mongoli. Týchto je asi 510 miliónov.

3. Plemä *čierne alebo murínske* (aethiopské). Ľudia títo majú čiernu kožu, kudrnaté (kučeravé) a čierne vlasy a mäsité gamby. Sem patria obyvatelia Afriky. Počet ich sa udáva na 180 miliónov.

4. Plemä *čiernožlté čili malajské*. Do triedy tejto patriaci ľudia majú hnedú kožu, čierne, husté a rovné vlasy. K týmto patria obyvatelia Austrálie. Týchto počet je asi 20 miliónov.

5. Plemä *indiánske* alebo *červené*. Ľudia títo majú hnedočervenú kožu, čierne a hrubé vlasy, a oči im stoja šikmo. Je ich spolu asi 6 miliónov. Bývajú v Amerike.

Ľudia sa ešte delia aj dľa reči. Všetkých reči na svete je asi 3600; medzi tymito sú najrozšírenejšie: *slovenská, nemecká, anglická, francúzská a španielská*.

Ľudia sa delia ešte aj dľa náboženstva. Sú takí ľudia, ktorí jednoho Boha ctia a jemu sa klaňajú, jako: *kresťania, židia a mohamedáni*; sú ale aj takí, ktorí sa rozličným od Boha stvoreným veciam, jako: slnku, mesiacu, hviezdám, zvieratom atď. klaňajú a týmto božskú úctu prejavujú; toto sú *pohania*.

*) Prečo to len môže byť?

Ľudia na svete delia sa ešte aj dľa spôsobu žitia; sú takí, ktorí z remesiel, obchodu, umenia a vedy žijú, toto sú vôbec *vzdelanci*; potom sú, ktorí sa z orby a chovaním dobytku, toto sú *rolníci*; sú takí, ktorí sa živia s chovaním stád stehujúci sa z miesta na miesto, toto sú *kočovníci* alebo pastieri; sú aj takí, ktorí sa s lovením rýb a divých zverov živia, toto sú *lovci*; sú konečne aj takí, ktorí sa živia divokými rastlinami a zvieratmi, a síce takými, jaké sa im práve pod ruky dostanú, toto sú ľudia *divocí*.

Na svete žijúci ľudia tvoria jednu veľkú spoločnosť. Spoločnosť táto je na viac menších spoločností podelená; tieto menšie spoločnosti žijú v jednotlivých krajinách, štátoch, dŕžavách. Krajinu takúto musí ale dajaká vrchnosť ríditi a spravovať, aby bol v nej poriadok a bezpečnosť udržaná a zachovaná. Touto najvyššou vrchnosťou je cisár, kráľ, knieža, vojvoda alebo dakto iný.

Štát, v ktorom najvyššia vrchnosť (nech si ona pozostáva z jednej alebo viac osôb) tvorí zákony (moc zákonodarná), do života sa uvádzajú (moc výkonná), a bďí nad ích plnením (moc správna), sa *ústavným štátom* menuje. Takýto ústavný štát je aj naše milé *Uhorsko*.*)

Štát, v ktorom táto zákonodarná, výkonná a správna moc spočíva v rukách jednej osoby, *monarchiou*, *jedínovládou* sa menuje. Takáto osoba býva cisár, kráľ atď.

Monarchie sú zase buď *obmedzené* t.j. také, v ktorých monarch (cisár, kráľ) v porozumení národov zákony tvorí; alebo *neobmedzené*, v ktorých panovník nikomu niet sôpovedný za jeho konanie. — Jaká monarchia je naše Ulorsko? —

Sú krajiny, v ktorých svrchovanú moc má sám ľud v rukách, vlastne k cieľu tomuto od ľudu zvolení dôvernici. Krajiny, v ktorých sám ľud vykonáva moc svrchovanú *republikámi*, (mnohovládou, ľudovládou) sa menujú.

*) Viď *Stručnú Ústavovedu*.

To, čo sme sa doteraz o človečenstve (o ľuďoch, národoch), krajinách, mestách učili, *občianskym* čili *politickým zemepisom* sa menuje.

Na svete tomto nachádzajú sa tri veci, bez ktorých by ani ľudia, ani zvieratá, ani byliny žiť nemohli: Tieto tri veci sú: suchá zem, voda a povetrie (vzduch).

Vody je ale na povrchu zemskom o veľa viacej, nežli suchej zeme. Voda zaujíma $6\frac{3}{4}$ miliónov □ míľ, kdežto suchá zem len $2\frac{1}{4}$ mil. □ míľ zaujíma.

Vzduchom je ale celý svet zaobálený tak, jako orechové jadro škarupou svojou.

Na počiatku stvoril Boh nebe a zem. Zem bola ešte pustá a prázna, len tma ju obkľučovala, a Duch boží vznášal sa nad vodami. Boh usporiadal túto zem tak jako je. On povedal: „*Staň sa!*“, a stalo sa všetko. Boh pravil: „*Voda na zemi nech sa vleje na jedno miesto, a nech bude pevná, zem!*“ A stalo sa tak. A nazval Boh suché miesto zemou, shromáždene ale vody potokami, riekami a morom. Potom ale hovoril Boh: „*Zem vydaj trávu, byliny a ovocné stromy!*“ A zem sa hneď zeleňala a bola jako na jar prikrýta tisícierim kvietím, bylinami a stromami. — V piaty deň riekol: „*Hemžite sa vo vode ryby a v povetrí vtáctvo!*“ A stalo sa tak. I stvoril Boh vo vode ryby, a v povetrí vtáctvo, a poehnal ím a riekol: „*Rastnite a množte sa!*“ — Ďalej riekol Boh: „*Nech vydá zem rosliční sver podľa pokolenia svojho!*“ A stalo sa tak.

Suchá zem.

Suchá zem neni v jednom kuse, lež je vodou pretrhovaná a pretkaná, a vyziera jako sieť. Voda túto rozdeluje suchú zem na päťero dielov (čiasťok); následkom tohoto povedáme, že je päť čiasťok sveta; a sce:

Europa, Azia, Afrika, Amerika a Australia. — Europa, Azia a Afrika starým svetom sa menujú. Prečo? — Amerika a Austrália novým svetom. Prečo? —

Je-li čiastka suchej zeme zo všetch strán vodou otočená, *ostrovom* sa menuje; je-li ale suchá zem len zo troch strán otočená, vtedy ju *poloostrovom* nazívame. Siahali len dajaká menšia čiastka suchej zeme do mora, povedáme tomu *mys* (kap); je-li táto čiastka suchej zeme vysoká a snáď hore podobná, *predhorím* ju menujeme. Je-li viac ostrovov po hromade *súostrovím*, viac súostrovov ale *mnohoostrovím* (archipelagus) menujeme.

To miesto zeme, kde suchá zem prestáva a voda sa začína, je *breh*; je-li breh nízky a plochý, *pobrežím* sa menuje. — Spojuje-li cez more úzka suchá zem iné veľké čiastky suchej zeme, takú úzku suchú zem *úžinou* zemskou menujeme.

V o d a.

Vody sú dvojaké, *stojaté* a *tekuté*. Tam, kde voda zo zeme vyviera — tečie, je *žriedlo*, *prameň* alebo *studenka*; odteká li zo zeme vyvierajúca voda ďalej, *potôčkom* ju menujeme; stečie-li sa viac potôčkov vedno, povstane *potok*. Spojenie viac potokov zase *riekou* nazívame. — To miesto, kade voda tečie, *riečištom* — *postelou*, kde potok alebo rieka do druhého potoka alebo rieky vteká, *výtokom* alebo *ústim* menujeme. — Obrátíme-li sa tvárou tam, kam voda tečie, budeme mať na pravo *pravý* —, a na ľavo *ľavý breh*. — Kde tekutá voda z dajakéj výšky padá dolu, *vodopádom* sa menuje.

Melká (nie hlboká) a bahnatá stojatá voda je *močiar*. Zdržujeme-li vodu na nejakom väčšom mieste k dajakému cieľu, na pr. k chovaniu rýb, takú vodu *rybníkom* menujeme; nezdržujeme-li väčšie mnoho vody k žiadnemu cieľu, a je snáď ešte väčšia nežli rybník, taká voda sa *jazerom* nazíva.

More je väčšie nežli jazero; ono je väčšie nežli naše všetky role, luky, zahrady, ba tak je veľké, že z jedného brehu druhý breh morský nevidíme. Ba, vezme-li sa po mori, zdá sa nám, jakoby mimo mora (samej vody), ani suchej zemi nebolo. — Máme päťero svetových môr: *Severnie* ľadové more, toto má 200,000 □ míľ; *Južnie* ľadové more, toto je väčšie, ono má 350,000 □ míľ; *Atlantický* oceán má 1.635,000 □ míľ; *Veľký* alebo *Tichý* oceán má 3.300,000 □ míľ a *Indické* more, toto má 1.400,000 □ míľ. — Mimo týchto svetových veľkých môr máme ešte aj menšie morá, preto sú ale aj tieto dosť veľké; jako: *Čierne* —, *Červené* —, *Stredozemské* atď. morá.

Povrch jakejkoľvek vody, nechže si je ona stojatá alebo tekutá, *hladinou* sa menuje. Vniká-li čiastka mora medzi suchú zem, *zálivom* ju nazývame. — Taká úzka čiastka mora medzi suchou zemou, ktorá jedno more s druhým spojuje, *užinou* morskou sa menuje. — To miesto brehu, kde sa pristavujú lode, *prístavom* nazývame.

More má tiež dno (spodok); na dne morskom sú práve také roviny a vyvýšeniny čili vrchy, jako na suchej zemi. Najväčšia hĺbka mora obnáša asi 28,000’.

Morská voda je slaná, to pochádza od toho, lebo sa v mori nachádzajú solné ložiská. Morská voda má aj rozličnú farvu; obyčajne ale modro-zelenú; toto od dna morského pochádza. — V mori nachádzajú sa drahocenné perly.

Morská voda nestoji v tichosti, tak jako sa mnozí domnievali a domnievajú; ona sa pohybuje a to tak silno, že často aj vysoké vrchy vyzdvihne z hĺbky nad hladinu morskú; a tak povstávajú ostrovy.

Ba ani len hladina morská nestoji v tichosti, i ten najmenší vetrík ju pohne, je-li ale vietor väčší, vtedy robí *vlny*. sa vlní; je-li na mori výchrica, táto zase *vlnobitie* zapríčiňuje.

Mimo tohoto nepravidelného a zovnútorou silou zapríčineného pohybovania, i pravidelným spôsobom sa morá pohybujú; a síce: každých 6 hodín pribýva vody morskej, a zas každých šesť hodín jej ubýva. To prvé *prítokom*, a druhé *odtokom* menujeme. Pravú príčinu prítoku a odtoku ľudia ešte doteraz nevyskúmali; povedajú ale, že je toho príťažlivosť slnka a mesiaca na zem našu príčinou.

More nie len že sa pohybuje, lež možno na ňom aj pozorovať, jakoby sa prúdilo — tieklo. Celé more ale netečie, lež len jedna čiastka u prostred mora v podobe rieky. Tietoorské prúdy sú celkom pravidelné a slúžia námorníkom k chytřejšiemu a bezpečnejšiemu plutiu. Príčina tohoto prúdenia je nerovné oteplenie vody; chladná (studená) voda sa prúdi k teplejšej, a táto ustupuje tamtej; následkom tohoto máme *teplé a studené prúdenia* mora. Najznamenitejší teplý prúd je *Golfový prúd*, tento tečie zo zálivu *quinejskeho* od Afriky rovno k južnej Amerike, pri jej východnom brehu prejde cez záliv *mexický* (Golf) k severu, a berie sa od severnej Ameriky k Europe. — *Artický prúd*, studený, berie sa zo Severného ľadového mora a tečie okolo Grönlandu do Atlantického oceanu. Tamten prináša teplú vodu a otepluje povetrie; tento zas prináša ľad a studenú vodu, a preto chladí vzduch.

Pojednávanie o vode sa *vodopisom* menuje.

Horopis.

Suchá zem je nad hladinou morskou vyvýšená, ale není všade tak rovná, jako povrch morský; nekde sa pne do výšky, a nekde zase tvorí hlbynu.

Taká čiastka zemi, na ktorej sa žiadné značné vyvýšeniny nenachádzajú, *rovinou* sa nazíva. Vyvýšeniny majú rozličné pomenovania. Vystupuje-li vyvýšenina nad

okolie, a nemá 1000', *pahrbkom* alebo *pahorkom* sa menuje; je-li ich viac za sebou, to je *pahorina* alebo *pahrbky*; sú-li pahoriny čili pahrbky vyššie od 1000', *horou* — *vrchami* ich menujeme. Najnižšia čiastka hory je *päta*, najvyššia *končiar* alebo *vrchol*. Priehlbina medzi vrchami *dolinou* sa menuje.

Je-li viac vrchov pohromade, a zdajú sa byť jako srastlými, zovú sa *horským pásmom*; je-li viac horských pásiem pri sebe, *skúpeninami horskými* sa menujú; ich končiary ale *temänom* alebo *hrebeňom*. Viac horských skúpenín alebo pásiem zase *pohorím* nazívame.

Na tých najvyšších vrchoch zdrúje sa sňah aj v lete; také vrchy *sňazníkmi* menujeme. Daktoré vrchy (končiare) sú neúrodné, to sú *hole*; daktoré zase oheň vyhadzujú zo seba, to sú *oheň vyhadzujúce vrchy* alebo *sopky*.

V z d u c h.

Tretia vec, bez ktorej by sme žiť nemohli, je *vzduch*. Vzduch je tak jemné teleso, že ho vidieť nemôžeme; presvedčíme sa ale o ňom, keď šatkou alebo knižkou proti tvári máchame. Povetrie obaluje zem vo výške asi 8—9 míľ.

Slnko zahrieva povetrie, lež ono sa všade v rovnej miere nezohreje, a preto sa tisne studené povetrie na to miesto, kde sa ono lepšie sohrialo; toto premávanie povetria čili vzduchu *vetrom* menujeme.

Vetry majú rozličné pomenovania: *východní*, tento je suchý, — prečo asi?; *západní*, tento je vlhký, — prečo?; *severní*, tento je studený; — prečo? — *južní*, tento je teplý, — prečo? —

Velké vetry *výchorom*, *vychricou* alebo aj *orkánom* menujeme. Vetry sú osožné, čistia povetrie a prinášajú dážď. Sú ale aj nebezpečné vetry; jako: *Sanum*, na pustatine *Sahara*, *Širakko*, v *Taliansku* atď.

Podnebie.

Rozdielnosť tepla, zimi, sucha, vlhka a vietor v niektorej krajine panujúci *podnebím, zemepásom* (klíma) menujeme. Podnebie sa dľa rozličných mení okoličností. Každá krajina má inakšie podnebie. Krajiny okolo mora nemajú ani tuhú zimu, ani veľkú horúčosť; od mora vzdialené krajiny majú od tamtych o veľa tuhšiu zimu a v lete o veľa väčšiu horúčosť. Prečo? —

Čím vyššie leží nektorá krajina nad hladinou morskou, tým je chladnejšia; a preto, pretože sú hory najvyššie, býva na nich sneh cez celý rok. Ten rad alebo reťaz hôr a vrchov, na ktorých sa večitý sneh nachodí, *snehovou čiarou* nazývame. Čím je bližšie k točnám snehová čiara, tým je nižšia, ba v točnových krajinách nachádza sa sneh na samom povrchu zemi.

Hory veľmi účinkujú na podnebie, lebo nedopúšťajú severným chladným vetrom duť, hatia ich, a preto býva v týchto vidiekoch aj podnebie teplejšie:

Úkazy vo vzduchu.

Tieto sú trojnásobné, a síce: 1. *Vodnie*, jako: *rosa, mhma, oblaky* (mračná), *dážď, sneh a krúpy*. 2. *Úkazy svetelné*; k týmto patrí: *duha, slnečný a mesačný dvor, zrcadlenie* vo vzduchu (fata morgana), *dennie svetlo, rannie a večernie červanky, povetronie* (meteory) a *čistenie hviezd*. 3. *Úkazy mlunné* (električné), jako *blesk a blýskavica*.

Jako povstávajú tieto úkazy, o tom nás prírodoveda poučuje.

Plodiny.

Na zemi nachádzajú sa rozličné živočichy, jako: pes, vlk, jeleň, medveď, vrabec; lastovka, slávik atď. Zo zeme rastú rastliny, jako: tráva, hruška, buk, vrba, ďatelina atď. V zemi nachádzame rozličné kamene a kovy,

slovom nerosty, jako: olovo, železo, zlato, striebro atď. Všetko toto *prírodnými plodínami* nazívame.

Rastliny sú dla zemepásov rozličné; v horúcom zemepásme je rastlinstvo bujné a veľké, v miernom zemepásme je už menšie, pri točňách ale, teda v studenom zemepásme, nachádzame už len kriky a mach. Aj so živočíchmi sa má vec podobne; v horúcom zemepásme sú tie najsilnejšie a najdravejšie zvieratá; v miernom sú už viac udomácnené, krotké; v studenom zemepásme ale je ich už málo. Morské zvieratá ale, čím bližšie k točňám, tým sú väčšie a je ich mnoho, jako: veľryby, mrože atď. Prečo je to tak? —

Pojednávanie o vrchoch (horách), vode, suchu, živočíchoch, rastlinách, nerostoch, o úkazoch v povetrí, *prírodovedným* alebo *fyzickým zemepisom* sa menuje.

O hviezdach.

Keď Boh nebe i zem stvoril, na zemi bola tma a pustota. „I riekol Boh: *nech bude svetlo!* A stalo sa svetlo. I videl Boh svetlo, že je dobré, a oddelil svetlo od tmy, a nazval svetlo dňom a tmou nocou.“ — „I učinil Boh dve veľiké svetidlá na oblohe: väčšie svetidlo, aby panovalo nad dňom; a menšie, aby panovalo nad nocou, — a hviezdy. I postavil ich na oblohu, aby osviecovaly zem.“ — A bol deň štvrtý.

Hladíme-li za jasného večera na oblohu, vidíme na nej nesmierny počet hviezd. Hviezdy sú nebeské telesá. Aj zem, na ktorej bývame, je takéto nebeské teleso — hviezda. Hviezdy sa nám preto zdajú byť malé, lebo sú od nás veľmi ďaleko; keby sme na našu zem hľadeli z niektorej hviezdy, núž by sa nám práve tak malou byť zdala, jako sa nám zdajú byť hviezdy na oblohe. Hviezdy sú rozličné, a síce:

1. *Stálice*, tieto sa nehýbajú zo svojho miesta, zdajú sa na jednom a tom samom mieste stáť, a majú svoje vlastné svetlo.

2. *Obežnice* (planety), tieto sa točia okolo seba a okolo stálic, ktoré ich aj osvetľujú; ony samé sú tmavé telesá nebeské.

3. *Družice*, tieto sa nielen okolo seba, lež aj okolo obežníc a spolu s nimi okolo stálic točia, od ktorých aj osvetlené bývajú; ony sú tiež tmavé telesá.

4. *Vlasatice* čili *kométy*, toto sú tie hviezdy, ktoré za sebou chvost tiahnu, sú osvetlené; ukazujú sa zriedka, ale predca pravidelne.

1. O stáliciach.

Slnko je tiež hviezda — stálica, lebo má svoje vlastné svetlo a nehýba sa zo svojho miesta. Svetlo slnka je pre celý svet jedno z najvätsích, dobrodení Božích. Nemôžeme zato Stvoriteľovi dosť povďační byť. — Povedáme, že slnko vychádza a zapadá; dľa tohoto pomenovania by sa slnko hýbalo. Ale tomu nie tak! to je len zdánlivé pohybovanie. Vezeme-li sa na parolodi, železnici, alebo na rýchlo jedúcim voze, tiež sa nám zdá, jakoby predmety, okolo ktorých sa vezeme, rýchlo pohybovaly sa nazpät; a tomu predca nie tak, lež mi sami sa rýchlo, a tiež nie nazpät, lež napredok pohybujeme.

Všetky stálice, teda aj slnko sú nesmiernej veľkosti, a ponevác sú od nás na mnoho miliónov míľ vzdialené, zdajú sa nám byť malými. Slnko sa nám zdá byť medzi nimi najvätsie, a to preto, lebo je k nám najbližšie. Ono je od nás ale predca na 21 miliónov míľ vzdialené. Každá stálica je väčšia nežli naša zem.

Vzdialenosť a veľkosť slnka si nasledujúcimi príkladmi predstaviť môžeme:

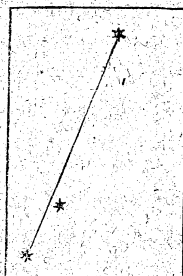
Parovoz ujde za 1 hodinu 4 míle, chceli-li by sme na ňom dojeť ku slnku, potrebovali by sme k tomu 600 rokov.

Objem zeme obnáša 5400 míľ, objem slnka ale 605,556 míľ; průmér zeme má 1718 míľ, průmér slnka ale 192,936 míľ. Alebo: Zem objedeme za 54 dní, ku objetiu slnka by sme potrebovali 16 rokov!

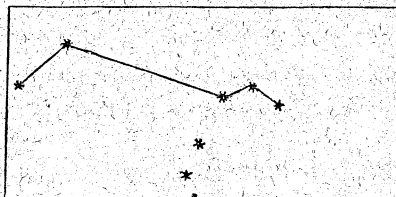
Pri sobe stojace stálice tvoria súhvezdie, ktoré majú zvláštne mená, jako: „*veľký medveď*“ (voz), *Orion*, „*veľký pes*“ (Sirius).



Velký medveď.



Orion.



Velký pes.


Toto sú medzi ľuďom najznámejšie stálice. Tieto stálice sú od nás ešte ďalej, nežli slnko; tak na pr. Sirius je od nás na osem biliónov míľ vzdialený. Takúto dialku si predstaviť nemožno. Stálic je veľa miliónov; len hvezdári ich 148 miliónov načítali, a tieto sú ešte vzdialenejšie, nežli Sirius.

Keby jel parovoz bez zastavenia, vykonal by každý deň 100 míľ, k Siriovy by potreboval 400 miliónov rokov.

Na nebeskej oblohe tak nazvaná *mliečna cesta* je nič inšieho, jako nesmierné množstvo miliónov stálic,

ktoré sú všetky ďalej, nežli spomínané stálice; neozbrojeným okom ich ani rozoznať nemožno, sú-li to hviezdy; lež cez ďalekohľady sa dobre rozoznať dajú. Ony sa očiam našim na oblohe len jako osvetlená cesta byť zdajú.

2. O obežniciach.

Obežnice, čili tak menované planéty sú tmavé nebeské telesá, točia sa okolo stálic, od ktorých sú osvetlené a ohrievané. Ony sa točia v podobe ležiaceho kruhu — elipsis (schodnica) . — Do teraz je 8 veľkých a 2 menšie skúpeniny, do hromady asi 100 obežníc známych, a síce len tie, ktoré sa točia okolo slnka. Nasledujúca tabuľka ukáže nám, jako sú vzdialené obežnice od slnka atd.

Meno a znamenie obežnie.	Vzdialenosť od slnka.	Za jaký čas obehnú cestu.	Jaký je ich průmér.	Počet spolu- pútnic.
1. <i>Merkur</i> (dobropán) ♀	8 milionov míl.	za 88 dní	670 míl.	—
2. <i>Venus</i> (krásopani) ♀	15 milion. míl.	244 dní	1678 míl.	—
3. <i>Zem</i> ♂	21 mil. míl.	365 dní	1719 míl.	1
4. <i>Mars</i> (smrtonos) ♂	31 " "	322 " "	1000 " "	—
5. <i>Jupiter</i> (kráľomoc) ♃	107 " "	12 rokov	2000 " "	4
6. <i>Saturnus</i> (hladolet) ♄	197 " "	29 " "	16300 " "	8
7. <i>Uranus</i> (nebestán) ♅	396 " "	83 " "	7209 " "	8
8. <i>Neptun</i> (vodopán) ♆	626 " "	227 " "	9700 " "	2

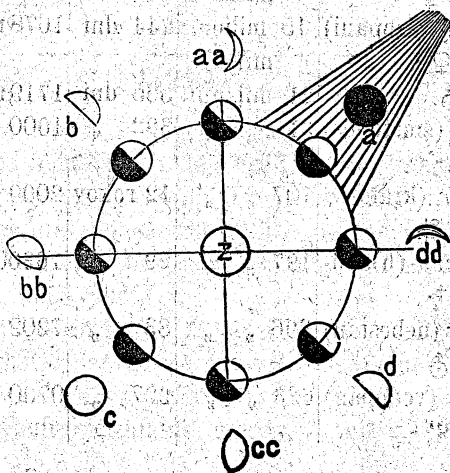
3. O družiciach.

Družice putujú s obežnicami okolo slnka. Medzi týmito najdôležitejšími družicami pre nás je *mesiac*. Mesiac je od našej zeme na 51 tisíc míľ vzdialený, a je 50-krát menší nežli naša zem. Mesiac dostáva svetlo od slnka. Na mesiaci viditeľné svetlejšie miesta sú vyvýšeniny, tmavšie sú doliny. Okolo mesiaca niet vzduchu, a preto tam nežijú žiadne živočichy a nerastú rastliny.

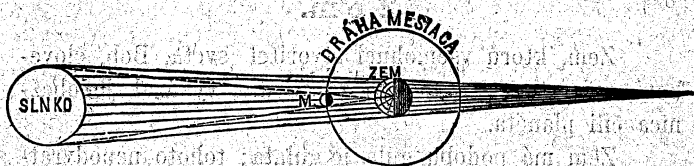
Príde-li mesiac na svej dráhe medzi zem a slnko, vtedy je k nám neosvetlenou štvrtkou obrátený (a), a je *nový mesiac*; príde-li za jeden týdeň k (b), vtedy vidíme jeho celú polovicu osvetlenú, a to je *prvnia štvrt*; zase za jeden týdeň ho vidíme celý osvetlený, vtedy je *plný mesiac*; (c); za jeden týdeň vidíme už zas len jednu štvrt (ľavú) osvetlenú, to je *poslednia štvrt*, (d); a konečne za týdeň je zase nový mesiac. Tak sa to opakuje každý mesiac.

Vyobrazeniny medzi hlavnými štvrtkami znamenajú priechody z jednej štvrti do druhej, alebo označujú, jak raste mesiac (aa, bb, cc, dd).

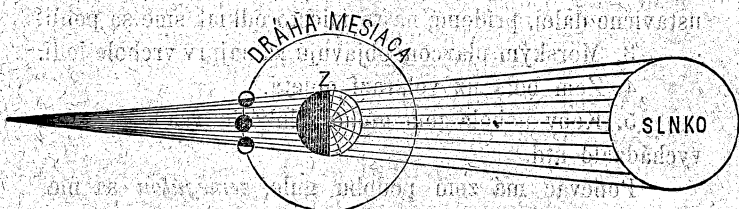
papršky slnka.



Často sa stáva, že príde mesiac na svej dráhe medzi zem a slnko tak, že jeho tóna padá na zem; keď sa toto stáva, vtedy je *zatmenie slnka*.



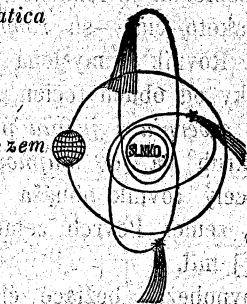
Nekedy sa to isté stáva naopak, a síce: že je zem medzi slnkom a mesiacom, vtedy tóna zeme padá na mesiac, a to je zas *zatmenie mesiaca*.



4. O vlasaticiach.

Vlasatice alebo kométy sa tiež točia okolo slnka, ale ich dráha je dlhšia, nežli dráha obežníc, a preto sa nám zriedka, ale pravidelne zjavujú.

vlasatica



Keď sa vlasatice ukážu na oblohe, predpovedáva ľud. vojnu, mory, hlad, slovom trest boží. To je ale nesmysel,

to je hriech. Táto falošná mienka sa dá najľahšie tým podvrátiť, že vypočítať vieme, kedy sa ktorá objaviť musí.

Z e m.

Zem, ktorú všemohúci stvoriteľ sveta, Boh, človekovi, zvieratom a rastlinám za obydlie vykázal, je obežnica čili planéta.

Zem má podobu gule, je guľatá; tohoto nepodvrátne dôkazy sú:

1. Tóna zeme je na mesiaci okruhlá (pri zatmení).
2. Cestujeme-li od severu na juh, alebo naopak, zjavujú a miznú nám jednotlivé hviezdy; a cestujeme-li ustavične ďalej, prideme na to miesto odkiaľ sme sa pohli.
3. Morským plavcom objavujú sa najprv vrcholy lodí.
4. Zem bola už velarazí objetá.
5. Keby nebola zem guľatá, slnko by všade od razu vychádzalo atď.

Ponevác má zem podobu gule, *zemegulou* sa menuje. Našej zeme podobné zemegule shotovujú si aj ľudia, ale v malom.

Naša zem je na dvoch proti sebe ležiacich bodoch nečo stlačená, ploskatá. Tieto body menujú sa *točny* alebo *póly*. Točny sú dve: *severná* a *južná* točna.

Na shotovenej zemeguli sú rozličné čiary, ktorými ju na stupne delíme. Takéto čiary sú *rovník* (æquator) a *poludníky* (meridian). Rovník je myslená čiara okolo našej zeme rovnej dialky od obúch točien, a delí našu zem na dve pologule: na *severnú* a *južnú* pologuľu. Rovník delí sa jako každý kruh na 360 stupňov, každý stupeň je na 15 míľ dlhý, celý rovník obnáša tedy 5400 míľ; toto je objem našej zeme. Povrch zemegule obnáša 9 miliónov 288 tisíc □ míľ.

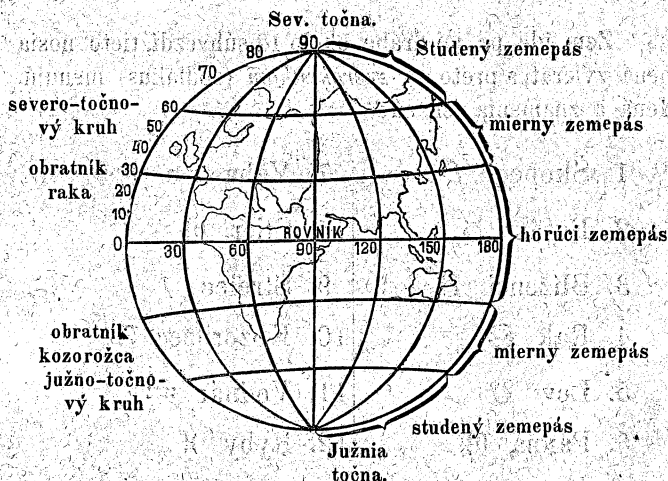
S rovníkom rovnobežne bežiace čiary menujú sa *kruhami šírky*, tymito kruhami vypočítujeme vzdialenosť nektorého miesta na sever lebo na juh od rovníka. Naj-

významnejšie sú medzi nimi: *obratník raka* a *kozorožca*; každý tento kruh je od rovníka na $23\frac{1}{2}$ stupňa vzdialený; — potom *severní* a *južní* točnový kruh, tieto sú zas od svojej točny na $23\frac{1}{2}$ stupňa vzdialené. Tieto kruhy, alebo dľa týchto kruhov delíme zem na päť *podnebí* čili *zemepásiem*. Tieto podnebia sú: *jedno horúce* po oboch stranách rovníka až po obratníky; *dve mierné*: severnie od obratníka raka až po severo-točnový kruh, a južnie od obratníka kozorožca až po južno-točnový kruh; *dve studené*, a síce severnie a južnie od točnových kruhov po točny.

V ktorom zemepásme bývame my?

Poludník je kruh, ktorý ide od jednej točny okolo zeme k druhej, a delí našu zem na *východniu* a *západniu* pologuľu. Poludníkom určujeme *dĺžku*. Poludníkov si môžeme myslieť na zemeguli toľko, koľko len chceme. Prvý poludník je ale ten, ktorý ide západne od Afriky cez ostrov Ferro, a preto ho aj *poludníkom Ferro* menujeme.

(Tieto čiary sa na skutočnej zemi nenachádzajú, my si ich len na zemegule kreslíme, aby sme ľahšie všetkému porozumeli.)



Pohybovanie zeme.

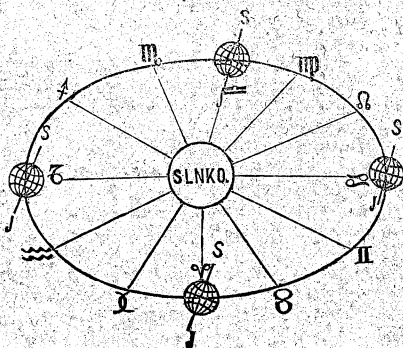
Naša zem pohybuje sa dvojnásobne: okolo seba, t.j. okolo svojej *osi* a okolo *slnka*. Osa zemská je myslená rovná čiara medzi pólami cez prostriedok zemegule sa tiahnučia. Na shotovenej zemeguli predstavuje nám osu ten drôt (?), na ktorej je navlečená zemeguľa. Pohybovanie zeme okolo svojej osi deje sa od západu na východ. Aby sa okolo svojej osi raz zatočila, potrebuje k tomu 24 hodiny, z toho povstáva deň a noc tak, že jedna polovica zeme súc obrátená k slnku a od tohoto je osvietená, má deň, druhá ale polovica je od slnka odvrátená, teda je tmavá, a preto má noc.

K otočeniu okolo slnka potrebuje naša zem 365 dní a 6 hodín, z toho povstáva rok a 4 čiastky roku, a síce: *jaro, leto, jaseň a zima*.

Dráha, ktorou zem každoročne okolo slnka putuje, má podobu schodnice, v striedku ktorej stojí slnko. Táto dráha zemská *ekliptikou* sa zове.

Zem ide po jej dráhe okolo 12 súhvezdí, tieto nosia mená zvierat, a preto sa *zverokruhom* (zodiakus) menujú. Mená a znamenia ich sú:

1. Škopec ♈	7. Váha ♎
2. Buják ♉	8. Štier ♏
3. Blíženci ♊	9. Strelec ♐
4. Rak ♋	10. Kozorožec ♑
5. Lev ♌	11. Vodnár ♒
6. Panna ♍	12. Ryby ♓



Z putovania zeme okolo slnka vysvetliť a ľahko pochopiť môžeme štyri čiastky roku a nerovnú dĺžku dňov a nocí.

Pojednávanie o zemi čo o hviezde, o jej podobe, veľkosti a pohybovaní, o slnku, o mesiaci, a hviezdach *mathematickým* čili *hvezdárskym zemepisom* menujeme.

*

Občanský, prírodovedný a hvezdársky zemepis jedným slovom *všeobecným zemepisom* nazívame.

* * *

Tak usporiadala všemohúcnosť božiu vo svojej múdrosti a dobrotivosti, všetko nad mieru krásne a pravidelne, všetko ku prospechu človečenstva. Každé dielo Jeho rúk zvestuje nám veľkosť a slávu mena Jeho!

**Nebu dal Boh hviezdy jasné,
Zemi stvoril kvieti skvostné,
Moru stvoril perly krásné,
Tobe stvoril — srdce čnostné!**

Slovenská
pedagogická
knížnica
Bratislava

442 275

175923